

ABŞ -nyň we Eýranyň el yzlarynyň arasyndaky Gaza

Category: Kitapcy, Publisistika

написано kitapcy | 26 январа, 2025

ABŞ -nyň we Eýranyň el yzlarynyň arasyndaky Gaza ABŞ -nyň we EÝRANYŇ EL YZLARYNYŇ ARASYNDAKY GAZA

Tähranda «hamasçy» miting, 13.10.2023 ý. / Fotosurat: Sobhan Farajwan – Pacific Press, Reuters

2012-nji ýyldy. «Kuddus güýji» goşun bölüminiň serkerdesi Kasym Süleýmany Tähranda Ýahýa Sinwar atly «Hamas» ýolbaşçysyny kabul etdi.

Synçylar eýranly general bilen «ihwançy» we öň howpsuzlyk gullugynda işlän palestinaly myhmanyň çalt jynynyň jyňkyryşandygyny hem-de duşuşygyň ikisiniňem beýleki tarapanyň bildirip boljagyny duýmagy bilen soňlanandygyny aýdýarlar.

Eýranyň palestinaly myhmanyna berýän goldawyna geň galmagyň hajaty ýokdy. 2006-njy ýylda «Hamasyň» başlygy Mahmud ez-Zahar Palestin hökümetinden bölünmegi saýlap alan Gazada aýlyklaryň berilmegi üçin Süleýmany bilen geçiren gepleşiginden 22 million dollara barabar maliýe goldawy bilen gaýdyp gelipdi. Emma Süleýmany bilen Sinwaryň arasyndaky hyzmatdaşlyk aýratynam Sinwaryň Gaza sektorynda «Hamasyň» başlyklygyny boýnuna almagyndan soň uly maksatnama görnüşine gelmelidi. Dürli kartalardan ugradyljak taketa we uçarmansyz dolandyrylýan istrebiteller ýagmyry arkaly Ysraýylyň biloňurgasyny ýazdyrjak «uly hüjüm» maksatnamasyna degişli myş-myşlar çykypdy.

Sinwar iwrit dilini we «okkupasiýanyň güýçli we gowşak» taraplaryny öwrenmek üçin ulanan ýigrimi ýyldan gowrak wagtyny ysraýyl türmelerinde geçirenden soň 2011-nji ýylda azatlyga çykaryldy.

Süleýmanyň Sinwarsa ünsüni çeken zadam okkupasiýa hakdaky bilýän zatlarydy. Süleýmany Sinwara ýaraglar we bulary öndürme mümkinçiligi babatda jomart çemeleşdi.

Şonuň üçinem Gazadaky häzirki ýagdaý şol duşuşygyň yzlaryny saklaýar. «Hamasyň» aýratynam Sinwaryň döwründe Eýran bilen ýaranlyk etmezden öň Fethi Şikakiniň ýolbaşçylygyndaky «Yslam jihady» hereketi bu ýoly has irki döwürde saýlap alypdy we häzirem şol ýoldan ýöreyär.

Gazadaky häzirki ýagdaý Arap-Ysraýyl çaknyşygynda, aýratynam esasy halkasy bolan palestini halkasynda birnäçe çarkandakly on ýylyň yzlaryny saklaýar.

Prezident Jo Baýdeniň Ysraýylyň Gaza urşuny togtatma meýilnamasynyň bardygyny mälim etmegi, ABŞ-nyň Müsür we Katar hyzmatdaşlygynda meýilnamanyň durmuşa geçirilmeginde kepillikçi rol oýnamaga taýýarlanmagy, çaknyşyklary kadalaşdyрма we olary duruzma tagallalarynda ABŞ-nyň roluny täzeden ýagtylandyrýar. «Hamasyň» meýilnama berjek ahyrky jogabyna garaşylmagy bilse, Palestina-Ysraýyl çaknyşygynyň soňky ýyllarda Eýranyň el yzlaryny saklaýandygyny ýatladýar. Ýakyn Gündogarda amerikan kölegesi juda güýçli. Müsür güýçleri 1973-nji ýylda «Bar Lew» liniýasyny aşanda Ysraýyl ekstensial

howpa uçrandygyny pikir edipdi.

ABŞ şobada ara girdi we meýdandaky güýç deňagramlylygynyň saklanmagyna goşant goşdy, şeýlelikde gepleşik geçirmezden halas bolmagyň ýeke-täk çykalgasyna öwrüldi.

Genri Kissinžer müsür we siriýa frontlarynda uruşy togtadan ylalaşyklary şeýdip netijelendirdi.

Enwer Sedaty 1977-nji ýylda ýaraşyk gözläp Ysraýyl mejlisi Knessete baryp görmek ýaly oň görüp-eşdilmedik dramatik ädim ätmäge iteren sebäpleriň başynda-da ABŞ-nyň gyzyly çyzygy bardy.

Elli ýyldan soň Ýahýa Sinwaryň güýçleri elektron diwary aşdy we Ysraýyl ýene ekstensial howpa uçrandygyny pikir etdi.

ABŞ çaknysygyň ýaýramagynyň oňüni almak üçin harby-deňiz güýçlerini ugratdy, Ysraýyl bilen Eýranyň arasyndaky ikitaraplaýyn hüjümlere gözegçilik etdi, yzyndanam Ysraýylyň Refahy doly basyp almagyna garşy çykdy.

Söweşýän iki tarapa ylalaşyga gelme ýoly arkaly çykalga

gözlemekden başga ýol goýmady.

1979-njy ýylyň Ýakyn Gündogarynyň durmuşynda we şol bir wagtyň özünde palestin bukjasynda iň möhüm we howply ýyllaryň biri bolandygyny aýtsak öte geçdigimiz bolmaz. Şol ýyl Homeýniniň rewolýusiýasy şa režimini agdarmagy başardy. Rewolýusiýa dünýäniň garşysyna oň gabat gelinmedik sahna bilen çykdy.

Tährandaky amerikan ilçihanasynda işleýän amerikanlar duran ýerinde girewne alnypdy.

Maksat «Uly şeýtanyň» abraýyny gaçyrmakdy we ony sebitden kowmaga synanyşmakdy ýa-da iň bolmansa ony sebit ýurtlaryna baglanyşdyrýan torlara howp abandyrnakdy.

Rewolýusiýa sebitiň garşysyna bolsa Ysraýylyň Tährandaky ilçihanasyň jaýyndan ysraýyl baýdagynyň düşürilip, ýerine palestin baýdagynyň dikilmegi bilen çykdy.

Eýran şol ýylyň Müsür-Ysraýyl ýarasyk şertnamasynyň baglaşylmagyna we Müsüriň Ysraýyl bilen çaknyşmagynyň harby taýdan aradan aýrylyp, ABŞ bilen hyzmatdaşlyga geçişine sahna bolmagyndanam gaty gowy peýdalandy.

Şumat el yzlarynyň hemmesini sanamaga makalamyzyň çägi darlyk edýär.

Ýaser Arafatyň Beýrutdan çykmagy ABŞ-nyň gözegçiligi astynda bolup geçdi, yzyndan ABŞ Oslo şertnamalaryny işläp düzdi we indem palestin hökümetiniň özbaşdak rol oýnamagyny talap edýär.

Garşy tarapda Eýranyň el yzlary-da köp: Oslo ylalaşyklaryny paltalamak, ikinji Palestin intifadasyny militarizlemek, «Hamasyň» Gazadaky agalygyny goldamak, Sinwar bilen hyzmatdaşlyk edip «Aksa tupany» hüjümi üçin gerekli şertleri üpjün etmek.

«Aksa tupany» Ysraýyla görlüp-eşdilmedik zarba urdy. Netanýahu hökümeti-de muňa Gaza halkyna görlüp-eşdilmedik betbagtçylyk inderip garşylyk berdi. Emma ne Sinwaryň zarbasy ölüm howpludy, ne-de Netanýahunyň garşylygy muňa meňzeşdi.

Ganly sahnalaryň ortasynda arap ýurtlarynyň we Saud Arabystanyntň tagallalary iki döwletli çözgüt meselesiniň sebite ýakyn we uzak hökümetleriň gün tertibine girmegini ýola goýmagy başardy.

Baýdeniň teklibi çaknyşygyň iki tarapyny-da alternatiwasy bolmadyk agyr saýlaw bilen garşy-garşy goýýar.

Netanýahu «Bar Lew» liniýasy günlerinden «Tupan» gününe çenli iwrit döwletini halaz etmekde ABŞ-nyň rolunyň yzlaryny ýatdan

çykarmaz. Barha artýan halkara izolýasiýany görmezlige salybam bilmez.

Beýleki bir ýandan Sinwaryň Gaza sektoryndaky täze «Nekbäniň» yzlaryny görmezlige salyp bilmeýşi ýaly, Eýranyň «Tupanyň» şertlerini emele getirmekdäki el yzlaryny Liwandyr husi sebitleri bilen beýleki sebitlerden başladylan goldaw uruşlaryndaky roluny-da undan ýaly edip bilmez.

Netanýahu Palestina döwletine berilen giň halkara goldawyň ortasynda uruşdan el çekip bilermi?

Sinwar Gaza sektoryny Ysraýyla garşy harby göreşden gyraklatjak ylalaşyk bilen zamunlary boşadyp bilermi?

«Hamas» Iordaniýadan sokulma niýetiniň uzak niýetdiginiň belli bolmagyndan soň öňde Günbatar Şeriadan sokulmagy niýetine düwýärmikä?

Gassan ŞERBIL,

«Şarkul-Awsat» gazetiniň baş redaktory.

Duşenbe, 03.06.2024 ý. Publisistika